

TM	G. XXXVI	Br. 2	Str. 703-721	Niš	april - jun	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 341.24:502.21

Pregledni rad

Primljeno: 23. 03. 2010.

Revidirana verzija: 17. 04. 2012.

Dragoljub Todić

Duško Dimitrijević

Institut za međunarodnu

politiku i privredu

Beograd

ENERGETSKA BEZBEDNOST U MEĐUNARODNOM PRAVU ŽIVOTNE SREDINE*

Apstrakt

U radu se analiziraju relevantne odredbe Ugovora o energetskej povelji, Protokola o energetskej efikasnosti i povezanim pitanjima životne sredine, Konvencije o nuklearnoj bezbednosti, nekoliko međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine koji su potencijalno relevantni za pitanje energetske bezbednosti, kao i Ugovora o osnivanju energetske zajednice u jugoistočnoj Evropi. Može se govoriti o različitom sadržaju pojma energetska bezbednost u kontekstu održivog razvoja iako se pitanju bezbednosti u snabdevanju energijom posvećuje ubedljivo najveća pažnja. Brojna pitanja u vezi sa energetske bezbednošću izvode se i u kontekstu šireg tumačenja mesta i uloge energetskeg sektora u oblasti zaštite životne sredine i doprinosa aktuelnom stanju životne sredine. S tim u vezi dominiraju pitanja vezana za klimatske promene, redukciju gasova sa efektom staklene bašte, unapređivanje energetske efikasnosti i razvoj alternativnih izvora energije. Regulisanje statusa Republike Srbije u relevantnim međunarodnim ugovorima u oblasti životne sredine na odgovarajući način doprinosi i unapređenju njenog položaja u odnosu na pitanje energetske bezbednosti.

Ključne reči: enegetika, bezbednost, životna sredina, međunarodni ugovori, status Republike Srbije

d.todic@diplomacy.bg.ac.rs

* Rad predstavlja deo istraživanja u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“, broj 179029, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

UVOD

Usled višestruke i čvrste povezanosti energetskeg sektora i stanja životne sredine, polazna teza za razumevanje smisla i sadržaja pojma „energetska bezbednost” određena je prevashodno različitim posledicama koje stanje u energetskeg sektoru izaziva u životnoj sredini (EEA – European Environment Agency 2007, 322-339. Kada je u pitanju Srbija, videti, npr: SEPA 2007, 16-24; Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja 2008, 19-27). Međutim, savremeno razumevanje smisla ovog pojma aktuelizovano različitim događajima i trendovima u međunarodnoj privredi, i to pre svega u kontekstu izazova „globalnoj bezbednosti”¹ i van „ekoloških” elemenata, otvara različita metodološka pitanja. O ovome svedoči i činjenica da je na unutrašnjem planu pitanje energetske bezbednosti postalo prvorazredno pitanje za većinu država i međunarodnih organizacija (kada se govori o Evropskoj uniji, videti: Commission of the European Communities 2006; Commission of the European Communities 2007; Videti i EEA – European Environment Agency 2006; OECD IEA 2006) sa snažnim naglaskom na različite elemente usko tumačene bezbednosne komponente i sasvim konkretne interese pojedinih država i grupacija. Pri tom prevladuje svodenje pitanja energetske bezbednosti na pristup i raspolaganje energetskeg resursima, kao i sa ovim povezanim pojedinim geopolitičkim dilemama. (Na primer: Mallaby 2006, A21; ili Deutch 2004; Yergin 2006; ili u nešto ublaženijoj varijanti: Challenges to Energy Security 2004; Winstone et al. 2007). Poistovećivanje „energetske bezbednosti” i „bezbednosti snabdevanja energijom” polazno je stanovište i „podrazumeva se” u različitim analitičkim materijalima (npr. UN. Economic Commission for Europe 2006, 2-3). Zbog toga i razumevanje međunarodnih okvira za tumačenje smisla pojedinih elemenata pojma „energetska bezbednost” pretpostavlja, između ostalog, i prethodno preciznije definisanje odnosa između problema životne sredine i međunarodne bezbednosti uopšte (Буковић 2008; Тодић 1997).

TZV. MEKO PRAVO U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE

U osnovnim dokumentima koji imaju karakter tzv. mekog prava životne sredine pitanje energije se na eksplicitan način pominje (tek) u

¹ U vezi sa ovim postoji solidna bibliografija te navođenje referenci prevazilazi okvir rada.

Rezoluciji Generalne skupštine UN 37/7 iz 1982. godine (poznatijoj kao Svetska povelja o prirodi) i to već u prvom delu preambule. Ovom odredbom se potvrđuju „osnovni ciljevi UN” i izražava stav o zavisnosti života od „neprekidnog funkcionisanja prirodnih sistema” za koje se konstatuje da su „izvor energije i hranljivih materija” (aut. pod) (Тодић и Вукасовић 2003, 116). Agenda 21 se na više mesta određuje prema pitanjima koja se odnose na sektor energetike (poglavlje 9 - zaštita atmosfere, poglavlje 11 – sprečavanje širenja pustinja, poglavlja 12 i 13 - upravljanje ugroženim ekosistemima, poglavlje 14 – unapređenje održive poljoprivrede i ruralnog razvoja itd), iako se pitanje „energetske bezbednosti” ne definiše kao zasebno. Nekoliko principa Rio Deklaracije o životnoj sredini i razvoju samo na uopšten način bi mogli biti relevantni za pojedine aspekte rasprave o „energetskoj bezbednosti”. Više odredaba Deklaracije iz Johanesburga (2002) ima implikacije na energetski sektor iako se „energija” spominje na eksplicitan način samo u tački 18. (deo posvećen održivom razvoju) u kojoj se pozdravlja usredsređenost Samita na brzo povećanje pristupa osnovnim potrebama kao što su voda, odgovarajuća zaštita, energija, zdravstvena zaštita, hrana i zaštita biodiverziteta. U okviru priprema za predstojeću Konferenciju UN o održivom razvoju („Rio + 20“) pitanje energetske bezbednosti nije posebno naglašeno iako se značaj pitanja proizvodnje i potrošnje energije razmatra u kontekstu perspektiva razvoja tzv. zelene ekonomije. Učinjen je pokušaj kvantitativnog određenja ciljeva međunarodne zajednice u oblasti energetske efikasnosti i povećanja udela obnovljivih izvora energije u tzv. energetskom miksu do 2030. godine, slično kako je to učinjeno u okviru Evropske unije (UN 2012, 12).

MEĐUNARODNI UGOVORI U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE

Međunarodni ugovori u oblasti energetike

Obično se u međunarodnom pravu životne sredine² za oblast energetike najvećim delom vezuju Sporazum o međunarodnom energetskom programu (Pariz, 1974), Ugovor o energetskoj povelji (Lisabon, 1994) sa Protokolom o energetskoj efikasnosti (Lisabon, 1994) i kasnije usvojenim amandmanima u vezi sa trgovinskim odredbama ovog ugovora (Brisel, 1998).

² Ovde se pod pojmom „međunarodni ugovori u oblasti životne sredine” podrazumevaju oni međunarodni ugovori koji su kao takvi sadržani u UNEP-ovom registru međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine iako bi se u detaljnijoj analizi lista ovih ugovora mogla na različite načine i prema različitim kriterijumima proširivati ili skraćivati (UNEP 2005).

Pojam energetske bezbednosti nije detaljnije određen u Sporazumu o međunarodnom energetsom programu iz 1974. godine (UN treaty Series, Vol. 1040) koji u alineji 1. preambule polazi od želje strana ugovornica da unaprede „bezbednost snabdevanja naftom”, dok se u operativnom delu na nekoliko mesta razrađuje osnovna ideja iz preambule. Članom 47 se utvrđuju obaveze u vezi sa podsticanjem stabilne međunarodne trgovine naftom i unapređenjem bezbednosti snabdevanja naftom pod razumnim i jednakim uslovima za sve strane ugovornice.

U Ugovoru o energetskej povelji (Lisabon, 1994) energetska bezbednost nije posebno definisana mada se u nekoliko njegovih odredaba govori o ovom pojmu. Pri tom bi trebalo imati u vidu da je svrha Ugovora definisana u članu 2 kao „ustanovljavanje pravnog okvira za unapređenje dugoročne saradnje u oblasti energetike zasnovanoj na dopunjavanju i međusobnoj koristi, u skladu sa ciljevima i principima Povelje” (Energy Charter Secretariat 2004, 44). U članu 7 koji se odnosi na pitanja vezana za „tranzit” govori se o sigurnosti energetskeg sistema. Utvrđuje se pravilo da:

„ugovorna strana kroz čije područje mogu energetske materijali i proizvodi prolaziti nije obavezna da, inter alia, ... odobri novi ili dodatni prolazak kroz postojeća Sredstva za prenos energije, koja se daje drugim zainteresovanim Ugovornim stranama, ako bi to ugrozilo sigurnost ili efikasnost njenog energetskeg sistema, uključujući i sigurnost dobave” (t.5.b) (aut. pod).

Opšte je pravilo ustanovljeno u stavu 1. ovog člana i njime je propisano da svaka ugovorna strana mora, dosledno načelu slobodnog prolaska, preduzeti nužne mere za omogućavanje prolaska energetske materijalima i proizvodima. Ovo bez obzira na poreklo, određište ili vlasništvo takvih energetske materijala i proizvoda i bez pristrasnosti kod određivanja cena na osnovu takvih karakteristika, te bez nametanja bilo kakvih nerazumnih penala, ograničenja ili naknada.

Pojam bezbednosti istraživanja, razvoja i uništavanja unutar svog područja, odnosno pravo strana ugovornica da regulišu pitanja koja se odnose na bezbednost istraživanja, razvoja i uništavanja, uporedo sa pitanjima koja se odnose na životnu sredinu, u Ugovoru se uvode kroz odredbe člana 18. Tako se propisuje da svaka država zadržava pravo da odlučuje o geografskim područjima unutar svoje teritorije, koja će biti raspoloživa za istraživanje i razvoj njenih energetske dobara, zatim da optimizuje njihovo obnavljanje, da odlučuje o iznosu do kojeg mogu biti iscrpljivana ili iskorištavana, da određuje i koristi razne takse, zakupnine ili druga finansijska davanja koja su plativa na osnovu takvog istraživanja i iskorištavanja kao i da učestvuje u takvom istraživanju i iskorištavanju (t.3). U vezi sa ovim može se govoriti i o „sigurnosti investicija” (Лепотић-Ковачевић 2007). Formulirano pravilo o „suverenitetu nad

energetskim dobrima” iz člana 18. Ugovora potvrđuje konsakrirani princip suverenosti nad prirodnim bogatstvima i resursima, kao jedan od osnovnih principa opšteg međunarodnog prava kodifikovanog u okviru pravnog sistema Ujedinjenih nacija još u vreme usvajanja rezolucije br. 626 od 21. decembra 1952. godine i rezolucije br. 1803 (XVII) od 14. decembra 1962. godine (Димитријевић 2006). Na iznети način, „ugovorne strane priznaju državni suverenitet i suverena prava nad energetskim dobrima”, uz uslov da se ova prava koriste u skladu sa pravilima opšteg međunarodnog prava. Slična i nešto uopštenija formulacija nalazi se u Principu 2. Rio Deklaracije o životnoj sredini i razvoju. Okvirna konvencija UN o klimatskim promenama (1992) u preambuli sadrži odredbu koja korespondira ovom principu. Konvencija o bi-odiverzitetu (1992) je ovaj princip smestila u poseban član 3. (Тодић и Вукасовић 2003, 132, 312. i 289).

Poseban značaj za energetsку bezbednost imaju odredbe Ugovora kojima se na specifičan način povezuju energetska i ekološka pitanja. Ovim pitanjima su posvećene odredbe člana 19. Ugovora. Strane ugovornice su se obavezale, na opšti način, da će „nastojati da smanje, na ekonomski efikasan način, štetne uticaje na životnu sredinu koji se javljaju bilo unutar bilo izvan njenog područja.” Osnova takvih delatnosti je energetsکی sektor, tj. aktivnost u okviru energetskog ciklusa³ na njenom području, uz uzimanje u obzir i „vlastite bezbednosti”. Primena principa predostrožnosti, kako bi se sprečilo ili umanjilo negativno delovanje na životnu sredinu, kombinuje se sa zahtevom da svaka strana deluje „vodeći računa o troškovima” (st.2). Pri tom bi trebalo imati u vidu da se princip predostrožnosti odnosi na okolnosti kada postojeća naučna saznanja ne obezbeđuju dovoljno argumenata za izvođenje čvrstih zaključaka o uzrocima i posledicama određenih pojava od značaja za bezbednost. U skladu sa tim proklamuje se da onda kada postoji opasnost od ozbiljnih i nenadoknadivih šteta u životnoj sredini nedostatak potpune naučne izvesnosti neće biti korišćen kao razlog za odlaganje primene troškovno efikasних mera sprečavanja degradacije životne sredine (princip 15. Rio deklaracije). (Louka 2006, 50-51; Надић 2008; Тодић 2008a, 63). Internacionalizacija primene principa „zagađivač плаћа” formulisana je kao deo obaveza strana ugovornica i to kako na svojoj teritoriji, tako i u odnosu na zagađivanje izvan granica uz dvostruku mogućnost ograničavanja. Prva mogućnost je opštijeg karaktera i ispoljava se kroz obavezu uvažavanja „javnog interesa”, a druga je nešto konkretnija i

³ Pojam „energetsکی ciklus” definisan je u stavu 3. t.a i on označava „celi energetsکی lanac, uključujući delatnosti vezane uz traženje, istraživanje, proizvodnju, pretvaranje, skladištenje, transport, distribuciju i potrošnju različitih oblika eneregije, te postupak s otpadom i njegovo odlaganje, kao i dekomisiju, prestanak ili zatvaranje takvih delatnosti uz smanjivanje štetnih uticaja na životnu sredinu.”

ispoljava se kroz zabranu remećenja investicija u energetsom ciklusu i remećenja međunarodne trgovine.

U skladu sa ovim, strane ugovornice su se obavezale na preduzimanje mera u različitim oblastima. Najpre, u procesima oblikovanja i primene svojih energetske politike strane ugovornice su obavezne da uzimaju u obzir i probleme životne sredine. U vezi sa životnom sredinom, a u okviru energetske ciklusa, strane su obavezne da unapređuju formiranje „tržišno usmerenih cena”, kao i da jačaju uticaj troškova i dobiti. Strane ugovornice su se obavezale i na to da će „podsticati saradnju na području međunarodnih normi za životnu sredinu u energetsom ciklusu, imajući u vidu razlike u štetnim učincima i smanjenje troškova između ugovornih strana”. To obuhvata i podsticanje međunarodne razmene informacija o i u vezi sa bitnim programima i normama u oblasti životne sredine, te o primeni tih programa i normi. Takođe, strane ugovornice su se obavezale i na:

1) razvijanje i korišćenje obnovljivih izvora energije, unapređivanje upotrebe čistih goriva i primene tehnologija i tehnoloških sredstava koja smanjuju zagađivanje;

2) unapređivanje prikupljanja i razmene informacija o energetske politici, koja je povoljna za životnu sredinu i koja je ekonomski efikasna, te o troškovno efikasnim postupcima i tehnologijama;

3) unapređivanje javne svesti o uticaju energetske sistema na životnu sredinu, o svrsi sprečavanja ili umanjenja njihovih nepovoljnih uticaja na životnu sredinu te o troškovima u vezi sa merama sprečavanja i umanjenja;

4) unapređivanje saradnje u istraživanju, razvoju i primeni energetske efikasne i za životnu sredinu povoljne tehnologije,⁴ postupaka i procesa koji će smanjiti nepovoljne uticaje na životnu sredinu u svim oblicima energetske ciklusa na ekonomski efikasan način;

5) podsticanje povoljnih uslova za prenos i širenje takvih tehnologija u skladu s odgovarajućom i efikasnom zaštitom prava intelektualnog vlasništva;

6) unapređivanje jasne procene uticaja značajnih energetske investicionih projekata na životnu sredinu i to u početnoj fazi i pre odluke uključujući i kasniji nadzor nad uticajem na životnu sredinu tih projekata.

„Bezbednost” u specifičnom kontekstu (kao mogućnost izuzimanja od primene odredaba Ugovora) eksplicitno je formulisana u članu

⁴ „Poboljšanje energetske efikasnosti” znači „delovanje da bi se održao isti broj jedinica izlaza (dobara i usluga) bez smanjenja kvaliteta ili svojstava izlaza, uz istovremeno smanjenje količine energije potrebne da bi se proizveo taj izlaz.” Za detaljniji uvid o energetske efikasnosti sa stanovišta mogućnosti za pravno regulisanje videti: UNEP 2007, 25-105.

Ugovora koji se, inače, odnosi na „izuzetke” (čl.24).⁵ Pored toga, zaštita „bitnih sigurnosnih mera” uključuje i mere koje se odnose na primenu nacionalne politike poštovanja ne širenja nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih uređaja, kao i mere za održavanje javnog reda (t.b. i c.). Međutim, mere preduzete po ovom osnovu ne mogu predstavljati prikrivena ograničenja za tranzit.

Energetska bezbednost nije posebno definisana niti određena na eksplicitan način kao cilj Protokola o energetskej efikasnosti i povezanim pitanjima životne sredine (Lisabon, 1994). U tački 2. člana 1 Protokola kao ciljevi su definisani: unapređivanje politike energetske efikasnosti, stvaranje okvirnih uslova koji podstiču proizvođače i potrošače da koriste energiju što je moguće efikasnije, ekonomičnije i pogodnije za životnu sredinu, posebno kroz organizaciju efikasnog energetskeg tržišta i kroz potpunije odražavanje ekoloških troškova i dobiti, kao i unapređivanje saradnje na području energetske efikasnosti. Srbija nije članica Protokola. Međutim, ovaj ugovor takođe sadrži odredbe koje upućuju na pitanja bezbednosti. Kasnije usvojeni amandmani u vezi sa trgovinskim odredbama ovog ugovora (Brisel, 1998) ne sadrže eksplicitne odredbe o tome. Međutim, u četvrtoj alineji preambule Protokola o energetskej efikasnosti konstatuje se postojanje svesti država o tome da su ostvarena poboljšanja u bezbednosti snabdevanja kao i značajne ekonomske dobiti i koristi za životnu sredinu koji su rezultat primene odgovarajućih mera u sektoru energetike. U delu Protokola koji se odnosi na definicije (čl.2) daje se definicija pojma „uticaj na životnu sredinu” i ovaj pojam se definiše tako da obuhvata i uticaj koji je uzrokovan određenom delatnošću na životnu sredinu, uključujući „bezbednost” zajedno sa „ljudskim zdravljem.” Pored toga, ovaj pojam obuhvata i uticaje na floru, faunu, tlo, vazduh, vodu, klimu, predele i istorijske spomenike ili druge fizičke strukture ili međuuticaje između ovih činilaca. To takođe, uključuje i uticaj na kulturnu baštinu ili na društveno – privredne uslove koji su posledica promena tih činilaca. Ovde bi trebalo imati u vidu da je procena uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu predmet uređivanja Espo konvencije o proceni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu (1991) i da termin „uticaj” iz člana 1 tačka vii. ove konvencije takođe uključuje i „bezbednost” (Тодић и Вукасовић 2003, 242, Za detaljniji uvid o proceni uticaja videti: Исоски и сар. 2007; Тодић 2003).

⁵ Pored toga, zaštita „bitnih sigurnosnih mera” uključuje i mere koje se odnose na primenu nacionalne politike poštovanja ne širenja nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih uređaja kao i mere za održavanje javnog reda” (t.b. i c.).

Međunarodni ugovori u oblasti nuklearne bezbednosti

Nuklearna bezbednost je predmet uređivanja većeg broja međunarodnih ugovora i detaljnija analiza bi morala obuhvatati sve ili većinu njih.¹ Konvencija o nuklearnoj bezbednosti (1994), kao jedan od osnovnih i opštih međunarodnih ugovora u ovoj oblasti, već u nekoliko alineja svoje preambule daje okvir konceptijskog pristupa pitanjima bezbednosti „nuklearnih postrojenja”. Konvencija poziva na obavezu primene osnovnih principa bezbednosti nuklearnih instalacija i obuhvata nuklearne elektrane uključujući tu i skladištenje, rukovanje i zbrinjavanje radioaktivnog materijala, sve dok se on nalazi na istoj lokaciji kao i nuklearna elektrana i direktno je povezan sa operacijama nuklearnih postrojenja (čl.2). Osnovni ciljevi Konvencije su postizanje i održavanje „visokog nivoa nuklearne bezbednosti” putem mera koje se preduzimaju na nacionalnom i na međunarodnom planu, zatim, stvaranje i održavanje efikasne zaštite od mogućih radioloških opasnosti u nuklearnim postrojenjima kao i sprečavanje nezgoda sa radiološkim posledicama. Države ugovornice su se obavezale da na nacionalnom nivou preduzimaju različite zakonodavne, upravne i druge potrebne mere za ostvarivanje njenih ciljeva. To, inter alia, podrazumeva redovno podnošenje izveštaja o merama koje su preduzete (čl.5), preduzimanje mera za podizanje nivoa bezbednosti postojećih nuklearnih postrojenja, odnosno, ukoliko to nije moguće, njihovo zatvaranje (čl.6), utvrđivanje i održavanje adekvatnog zakonodavnopravnog okvira za nadzor nad sigurnošću nuklearnog postrojenja i osnivanje i imenovanje upravnog tela zaduženog za sprovođenje zakonodavnih okvira za nadzor nad sigurnošću postrojenja

¹ Već pominjani UNEP-ov registar pod odrednicom „nuklearni materijal (radioaktivni materijal)” sadrži 18 međunarodnih ugovora, Register of International Treaties and other agreements in the field of the environment, op. cit. pp. xxxiv; Za potpun uvid pogledati podatke Međunarodne agencije za atomsku energiju: <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/index.html>; Međunarodni ugovori koji se odnose na pitanja sigurnosti/bezbednosti predstavljaju posebnu grupu (posred međunarodnih ugovora koji se odnose na „nauku i tehnologiju” i organizaciona pitanja odnosno saradnju u sistemu UN) i nju sačinjava 12 međunarodnih ugovora. Tome bi, svakako, trebalo dodati i jedan broj međunarodnih ugovora koji su stavljeni u kategoriju onih koji se odnose na „obezbeđenje i verifikaciju”. Za detaljniji uvid o elementima „nuklearne bezbednosti” videti: OECD. Nuclear Energy Agency 2005, 41-49. – Ovde bi trebalo imati u vidu da je Srbija, po osnovu sukcesije, članica, između ostalog, Konvencije o ranom obaveštavanju o nuklearnim nesrećama („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 15/89), Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 9/85), Konvencije o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 5/77).

(čl.7. i 8), obezbeđivanje pravila o primarnoj odgovornosti imaoca dozvole za sigurnost nuklearnog postrojenja (čl.9), obavezu strana ugovornica da preuzmu potrebne mere kako bi se obezbedilo da sve organizacije koje se bave delatnostima koje su povezane sa nuklearnim postrojenjem „daju snažno prvenstvo nuklearnoj bezbednosti” (čl.10), obezbeđivanje odgovarajućih finansijskih sredstava za održavanje bezbednosti nuklearnog postrojenja (čl.11), obezbeđivanje mera s obzirom na sposobnosti i ograničenja ljudskog faktora tokom celog radnog veka nuklearnog postrojenja, zatim obezbeđenje mera s obzirom na kvalitet rada, procenu, praćenje i potvrđivanje bezbednosti (čl.12-14), preduzimanje mera zaštite od zračenja (čl.15), pripremu planova reagovanja u hitnim slučajevima (čl.16), primenu odgovarajućih postupaka za procenjivanje faktora u vezi sa lociranjem nuklearnog postrojenja, primenu odgovarajućih mera u vezi sa projektom i izgradnjom nuklearnog postrojenja, kao i u vezi sa početkom rada i kasnijim radom postrojenja (čl.17-19).

Okvirna konvencija UN o promeni klime

Okvirna konvencija UN o promeni klime (UNFCCC), ima značajne posledice na pitanja iz oblasti energetske bezbednosti. Na navedeni zaključak upućuje cilj Konvencije koji se sastoji u postizanju stabilizacije koncentracije gasova staklene bašte u atmosferi na nivou koji treba da spreči opasne antropogene uticaje na klimatski sistem. Takav nivo stabilizacije koncentracije gasova trebalo bi da se postigne u vremenskom periodu koji bi omogućio ekosistemima da se prirodno prilagode promeni klime, odnosno koji treba da obezbedi da ne bude ugrožena proizvodnja hrane i da se omogući održivi ekonomski razvoj (čl.2). Konvencija utvrđuje određene obaveze za strane ugovornice, i to: redovno podnošenje periodičnih izveštaja o sprovođenju Konvencije – promeni klime i nacionalnih programa koji sadrže i inventar (procenu) gasova staklene bašte; izradu i usvajanje nacionalnih programa za ublažavanje uticaja klimatskih promena; razvoj strategije procene i prilagođavanja uticajima klimatskih promena; uzimanje u obzir nastajućih i budućih klimatskih promena kod kreiranja i planiranja društvene, ekonomske i ekološke politike (održivog razvoja); sprovođenje regionalnih i nacionalnih programa i mera za smanjenje emisija gasova staklene bašte, itd.

U Konvenciji se „prihvata i da je svim zemljama, a posebno zemljama u razvoju, neophodan pristup resursima potrebnim za postizanje stabilnog društveno-ekonomskog razvoja, i to da bi zemlje u razvoju napredovale ka tom cilju, njihova potrošnja energije mora da raste, uzimajući u obzir mogućnosti za postizanje veće energetske efikasnosti i

kontrolu emisija gasova staklene bašte uopšte (aut. pod). Jedna od opštih obaveza država članica utvrđena u članu 4. odnosi se i na saradnju u oblasti transfera tehnologija, metoda i procesa, kojima se ograničavaju, smanjuju ili sprečavaju antropogene emisije gasova staklene bašte koja ne reguliše Montrealski protokol. Ovim su obuhvaćeni svi relevantni sektori, uključujući energetiku, saobraćaj, industriju, poljoprivredu, šumarstvo i uklanjanje otpada. Položaj privreda zemalja u razvoju koje su osjetljive na nepovoljne uticaje primene mera reagovanja na promenu klime, odnosno obaveza uzimanja u obzir situacije u ovim zemljama, utvrđuje se u tački 10.² To se naročito odnosi na one Strane čija privreda bitno zavisi od prihoda ostvarenih proizvodnjom, preradom i izvozom, i/ili potrošnjom fosilnih goriva i s njima povezanih energetske intenzivnih produkata i/ili korišćenjem fosilnih goriva čija bi zamena drugim alternativama takvim Stranama predstavljala ozbiljne teškoće.

Oblast energetike predmet je posebnih odredaba Kjoto protokola uz Okvirnu konvenciju UN o klimatskim promenama. Države članice uključene u Aneks I su preuzele obavezu da u ostvarivanju obaveza iz člana 3. o kvatifikovanom ograničenju i smanjenju emisija da sprovedu, odnosno dalje razrade politike i mere u skladu sa svojim nacionalnim okolnostima, kao što su, inter alia, „povećanje energetske efikasnosti u relevantnim sektorima nacionalne privrede;” (čl.2) (aut. pod). Deo obaveza se odnosi i na unapređenje korišćenja novih i obnovljivih oblika energije i tehnologija za izdvajanje ugljen - dioksida kao i ograničavanje i/ili smanjivanje emisija metana u sektoru upravljanja otpadom, proizvodnji, saobraćaju i energetici. Države uključene u Aneks I imaju obavezu da, individualno ili zajednički, emisije gasova sa efektom staklene bašte (u prvom redu CO₂) koji se navode u Aneksu A ne dostignu utvrđene količine. Prvi od sektora koji se nalazi na ovoj listi je „energetika”, pored procesne industrije, poljoprivrede, upravljanja otpadom, itd. Prema odredbama člana 10 Protokola, sve strane ugovornice će, inter alia, raditi na sprovođenju nacionalnih i regionalnih programa za ublažavanje klime i prilagođavanje promenama klime. Takve mere se odnose i na sektor energetike, pored saobraćaja i industrije, kao i poljoprivrede, šumarstva i upravljanja otpadom.

U pogledu daljeg razvoja međunarodnog prava u oblasti klimatskih promena treba imati u vidu da se Akcioni plan iz Balijsa ni jednom posebnom odredbom ne određuje prema pitanju mesta i uloge energetske sektora u budućim naporima međunarodne zajednice u okviru Konvencije UN o promeni klime (UNFCCC 2008, 3-7), slično kao i kada

² To se naročito odnosi na one Strane čija privreda bitno zavisi od prihoda ostvarenih proizvodnjom, preradom i izvozom, i/ili potrošnjom fosilnih goriva i s njima povezanih energetske intenzivnih produkata i/ili korišćenjem fosilnih goriva čija bi zamena drugim alternativama takvim Stranama predstavljala ozbiljne teškoće.

su u pitanju Sporazum iz Kopenhaga (UNFCCC 2010a, 4-9) i sporazumi iz Kankuna (UNFCCC 2011a). Jasno upućivanje na energetske aspekte klimatskih promena konstatuje se u Nacrtu izveštaja sa 17. Konferencije država članica Konvencije o klimatskim promenama (Durban, 2011) i to kroz upućivanje na Specijalni izveštaj o obnovljivim izvorima energije i sprečavanju klimatskih promena (UNFCCC 2011b, 8), iako se „energija“ spominje samo u dve odluke sa ove Konferencije (koje se odnose na rezultate rada ad hoc radne grupe o dugoročnoj aktivnosti i Reviziju uputstva o izveštavanju o godišnjim inventarima za strane ugovornice koje su uključene u Aneks I).

Konvencija UN o borbi protiv dezertifikacije

U vezi sa energetskektorom je i „iskorišćavanje alternativnih izvora energije, osobito obnovljivih izvora energije, u cilju sniženja zavisnosti od drvenog goriva” u kontekstu obaveze unapređivanja saradnje u oblasti izgradnje kapaciteta, obrazovanja i javne svesti iz člana 19(f) Konvencije UN o borbi protiv dezertifikacije u onim zemljama koje imaju ozbiljnu sušu, odnosno dezertifikaciju a posebno u Africi. Sa ovim je posredno povezan i čitav niz međunarodnih ugovora kojima se reguliše zaštita biodiverziteta (Тодич 2008a, 158-181).

Međunarodni ugovori u oblasti vodnih resursa

Mada je jasno da su rešenja sadržana u međunarodnim ugovorima u oblasti upravljanja i zaštite vodnih resursa na različite načine relevantna za energetskektor, kao i pitanja bezbednosti u celini, pitanje formalnog odnosa rešenja koja sadrže ovi međunarodni ugovori prema pitanju energetske bezbednosti može se smatrati otvorenim. (Za status Srbije u međunarodnim ugovorima u oblasti voda, odnosno pitanju međunarodnopravne uredenosti odnosa sa susednim zemljama u oblasti upravljanja vodnim resursima, videti: Todić and Vukasović 2007). Značaj odredaba Helsinške konvencije o zaštiti i korišćenju prekograničnih vodotokova i međunarodnih jezera (1992) za pitanja energetske bezbednosti mogao bi se izvoditi iz šire analize o posrednom uticaju rešenja koja sadrže ovi ugovori na energetskektor, odnosno na pitanja bezbednosti u celini. Konvencija o saradnji na zaštiti i održivom korišćenju reke Dunav (1994) ne sadrži pojam „energetske bezbednosti” ali se jedan deo odredaba izričito odnosi na sektor energetike. Prvi na listi u Aneksu II uz ovu Konvenciju (koji inače sadrži listu industrijskih sektora i industrija, kao i dodatnu listu opasnih materija i grupa materija čije će otpuštanje iz tačkastih i netačkastih izvora biti sprečeno ili

smanjeno) i na koje upućuje član 7. t. 3. Konvencije, su određene aktivnosti u sektorima za proizvodnju toplote, energije i rudarstvu. Na sličan način i Konvencija o zaštiti Crnog mora od zagađivanja (1992) u članu 2. definiše „energiju” kao element koji ulazi u definiciju pojma „zagađivači morske sredine”. Konvencija o pravu neplovidbenog korišćenja međunarodnih vodotokova (1997) ne spominje pitanje „energije” kao relevantno, dok se Okvirni sporazum o slivu reke Save (2004) jednom odredbom određuje prema pitanju korišćenja hidroenergetskih potencijala ove reke i to u članu 4. tačka 1.f Statuta Međunarodne komisije za sliv reke Save, kao jednim od zadataka kojim se bavi ova međunarodna organizacija.

Kada su u pitanju bilateralni sporazumi u oblasti vodoprivrede, od neposrednog značaja za oblast energetike, treba imati u vidu da Srbija ima zaključene sporazume sa dve susedne države i to: Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Rumunske Narodne Republike o hidrotehničkim pitanjima na hidrotehničkim sistemima i vodotocima graničnim ili presečenim državnim granicom i statut Jugoslovensko-Rumunske hidrotehničke komisije („Службени лист ФНРЈ-Међународни уговори“, бр. 8/56), i 2. Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Mađarske o vodoprivrednim pitanjima („Службени лист ФНРЈ-Међународни уговори“, бр. 15/56), odnosno Konvenciju o eksploataciji i održavanju Hidroenergetskih i plovidbenih Sistema „Đerdap I“ i „Đerdap II“ (Drobeta Turnu Severin, 1998). U toku su pripreme za zaključivanje novih sporazuma sa ovim državama kao i zaključivanje sporazuma sa drugim susednim državama.

Ostali međunarodni ugovori

Za neke druge međunarodne ugovore u oblasti životne sredine se može bez ikakve sumnje konstatovati da je oblast energetike, uključujući i energetska bezbednost, značajnim delom obuhvaćena kao predmet regulisanja, bez obzira što to i eksplicitno nije na odgovarajući način formulisano. Takvima se naročito mogu smatrati: Konvencija o prekograničnom zagađivanju vazduha na velikim udaljenostima (1979) sa svojih osam protokola, Konvencija o prekograničnim efektima industrijskih udesa (1991), Espo Konvencija o proceni uticaja na životnu sredinu (1991), Konvencija o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i dostupnosti pravosuđa u pitanjima koja se tiču životne sredine (1998) itd. Tako, npr. Konvencija o prekograničnom zagađivanju vazduha na velikim udaljenostima se ne određuje prema pitanju „energetske bezbednosti” na eksplicitan način ali je pojam „energije” definisan kao element pojma „zagađivanje vazduha” već u članu 1.

Konvencije. Konvencija o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i dostupnosti pravosuđa u pitanjima koja se tiču životne sredine „energetiku” i „bezbednost” na specifičan i višestruk način povezuje kroz definiciju pojma „informacija koja se tiče životne sredine” u članu 2. tačka 3.

Ugovor o osnivanju Energetske zajednice

U cilju razvoja regionalne saradnje i koordinacije proizvodnje, rasta konkurencije i uređenja energetske tržišta (uključivanja svih energetske projekata u panevropske ili transevropske infrastrukturne mreže) zaključen je Ugovor o osnivanju Energetske zajednice Jugoistočne Evrope 25. oktobra 2005. godine u Atini. Ugovorne strane su Evropska unija, sa jedne strane, i Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Bosna i Hercegovina, Albanija i UNMIK - Kosovo u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta Bezbednosti UN, s druge strane. („Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 62/06. Za detaljniji uvid videti: Вукасовић 2005; Ковачевић и сар. 2008; Тодић 2008b). Od 1. maja 2010. godine, Moldavija je postala punopravna članica Zajednice. Do 2010. godine, četrnaest država Evropske unije dobile su status članica Energetske zajednice, i to: Austrija, Bugarska, Kipar, Češka, Francuska, Nemačka, Grčka, Mađarska, Italija, Holandija, Rumunija, Slovačka, Slovenija i Velika Britanija. Status posmatrača imaju Norveška, Ukrajina, Turska i Gruzija.

Ugovor sadrži odredbe koje regulišu različite aspekte bezbednosti. Pored alineje 13. preambule³ Ugovora to su članovi 2, 5, 23, 29, 35⁴-39 itd. Mogućnost preduzimanja mera radi podsticanja razvoja u oblasti obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti predviđena je kao pravo Evropske zajednice (čl.35). Pri tom se uzima u obzir „prednost obnovljivih izvora energije u pogledu sigurnosti snabdevanja, zaštite životne sredine, društvene kohezije i regionalnog razvoja.” Na tržište Mrežne Energije ili okolnosti kada je ugrožen integritet sistema na datoj teritoriji odnosi se član 36. u okviru Glave VII Ugovora („mere zaštite”).

³ U alineji 13. preambule Ugovora o osnivanju Energetske zajednice eksplicitno je formulisana „želja” strana ugovornica da „unaprede sigurnost snabdevanja jedinstvenog regulatornog prostora” (aut.pod) a definišu se i načini ostvarivanja.

⁴ Mogućnost preduzimanja mera radi podsticanja razvoja u oblasti obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti predviđena je kao pravo Evropske zajednice (čl.35). Pri tom se uzima u obzir „prednost obnovljivih izvora energije u pogledu sigurnosti snabdevanja, zaštite životne sredine, društvene kohezije i regionalnog razvoja.” Na tržište Mrežne Energije ili okolnosti kada je ugrožen integritet sistema na datoj teritoriji odnosi se član 36. u okviru Glave VII Ugovora („mere zaštite”).

„Bezbednost snabdevanja” predmet je uređivanja u posebnoj glavi III Ugovora. Članom 29. je propisana držnost strana ugovornica da u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu ovog Ugovora usvoje izveštaje o sigurnosti snabdevanja. Utvrđeno je da ovakvi izveštaji treba naročito da opisuju diversifikaciju snabdevanja, tehnološku bezbednost i geografsko poreklo uvezenih goriva. Oni se dostavljaju Sekretarijatu i moraju da budu dostupni svim Stranama ugovornicama a ažuriraju se svake druge godine. Na sigurnost snabdevanja se odnosi i član 35 Ugovora kojim je utvrđena mogućnost da Energetska zajednica može usvojiti „mere radi podsticanja razvoja u oblastima obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti”. Pri tom se uzimaju u obzir njihove prednosti u pogledu nekoliko kriterijuma. Pored sigurnosti snabdevanja, posebno se uzima u obzir zaštita životne sredine, razlozi „društvene kohezije i regionalnog razvoja”. Interesantno je da bilateralni Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti naftne i gasne privrede („Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 83/08) već u prvoj alineji naglašava „težnju” dveju strana da „podrže povećanje energetske sigurnosti”. Kao osnova takve težnje utvrđeni su: obezbeđenje kontinuiranih isporuka gasa i nafte iz Ruske Federacije u Republiku Srbiju, obezbeđenje njihovog tranzita u treće zemlje, obezbeđenje proizvodnje naftnih derivata na teritoriji Republike Srbije i njihove realizacije. Slična formulacija sadržana je i u obrazloženju za donošenje Zakona o potvrđivanju sporazuma.

STATUS REPUBLIKE SRBIJE U MEĐUNARODNIM UGOVORIMA

Značaj pitanja statusa Republike Srbije u ugovorima u oblasti životne sredine i energetike treba posmatrati u kontekstu nekoliko činilaca kao što su opšte društvene okolnosti od značaja za bezbednost u regionu (Todić 2011b), stanje u energetske sektoru, stanje životne sredine, perspektive članstva Srbije u Evropskoj uniji, usklađivanje nacionalnih propisa sa propisima ove međunarodne organizacije, itd. Metodološki se ovo pitanje može posmatrati kroz stanje članstva u dve odvojene grupe međunarodnih ugovora: onih koji se neposredno odnose na oblast energetike i onih međunarodnih ugovora kojima se regulišu različita pitanja u oblasti životne sredine. Pored već pomenutog Ugovora o energetske zajednici i bilateralnih sporazuma sa susednim državama, Republika Srbija je članica nekoliko ugovora u oblasti energetike s državama nečlanicama EU kao i jednog dela međunarodnih ugovora u oblasti nuklearne energije. Srbija je članica Sporazuma između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Ruske Federacije o saradnji u izgradnji gasovoda na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije

(„Службени лист СРЈ”- Међународни уговори, број 4/96), Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti naftne i gasne privrede („Службени гласник РС-Међународни уговори”, број 83/08), Sporazuma o ekonomskoj i tehničkoj saradnji u oblasti infrastrukture između Vlade Republike Srbije i Vlade Narodne Republike Kine („Службени гласник РС - Међународни уговори”, број 90/09), Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Švajcarske konfederacije o dodeli finansijske pomoći za „Projekat modernizacije sistema nadzora i upravljanja u TE Nikola Tesla B”, Statuta Međunarodne agencije za obnovljivu energiju (IRENA) („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 105/09).

Spisak međunarodnih ugovora u oblasti nuklearne energije u kojima je Srbija članica obuhvata: Ugovor o neširenju nuklearnog oružja („Службени лист СФРЈ”, бр. 10/70), Statut МААЕ („Службени лист СФРЈ”, бр. 01/58), Konvenciju za rano obaveštavanje o nuklearnom udesu („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 15/89), Konvenciju o pomoći u slučaju nuklearnog udesa ili radiološke katastrofe („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 04/91), Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 09/85), Већку konvenciju o грађанској одговорности за nuklearne štete („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 05/77), Ugovor o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih proba sa protokolom, СТВТ, („Службени лист СЦГ-Међународни уговори”, бр. 4/04).

Kada je u pitanju procena stanja u Republici Srbiji uključujući i status u međunarodnim ugovorima u oblasti energetike, opšta je procena da će „Srbija morati da učini dodatne napore da se uskladi sa pravnim tekovinama EU u oblasti energetike i da ih delotvorno primeni u srednjoročnom periodu“ (European Commission 2011, 85). Za grupu međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine, u užem smislu reči, može se reći da je status Republike Srbije značajno unapređen u poslednjih nekoliko godina (Тодић 2011а, 371) i da se otvorenim, prevashodno, može smatrati pitanje sprovođenja propisa u celini (European Commission 2011, 120).

ZAKLJUČAK

Međunarodnopravno posmatrano, „energetska bezbednost” predstavlja relativno zaseban predmet regulisanja na način koji podrazumeva set različitih pravila od značaja za međunarodnu saradnju i međunarodne integracije. Може се говорити о различитом садржају појма енергетска безбедност као циља појединих међународних уговора иако се питању безбедности у снабдевању енергијом придaje убедљиво највећи значај.

Kada je u pitanju nuklearna energija, bezbednost nuklearnih postrojenja najdetaljnije je uređena većim brojem međunarodnih ugovora zaključenih u okviru Međunarodne agencije za atomsku energiju. Prvobitno očekivanje da je, zbog uloge koju energetska sektor ima u oblasti životne sredine, pitanje „energetske bezbednosti” u međunarodnim ugovorima čvrsto povezano sa problemima životne sredine nije potvrđeno. Iako ovo pitanje zaslužuje znatno detaljniju analizu i objašnjenje, može se konstatovati da je učešće „ekoloških” elemenata u pojmu „energetske bezbednosti” neuporedivo manje u odnosu na pitanje „bezbednosti snabdevanja”. U tom kontekstu i pitanja vezana za klimatske promene, odnosno mesto i ulogu energetskog sektora u redukciji emisije gasova sa efektom staklene bašte, razvoja alternativnih izvora energije, energetske efikasnosti itd. imaju poseban značaj. Ako se pođe od činjenice da je Republika Srbija u poslednjih nekoliko godina unapredila svoj status u relevantnim međunarodnim ugovorima, pitanje sprovođenja obaveza koje proističu iz ovih ugovora treba posmatrati u okviru ukupnog usaglašavanja nacionalnih propisa sa propisima EU.

LITERATURA

- Вукасовић, Вид. 2005. Уговор о Заједници за енергију земаља Југоисточне Европе и Европске уније. *Европско законодавство* 14/05: 25-27.
- Vuković, Milovan. 2008. Security and environment: How to connect them? *ТЕМЕ* 32(4): 691-712.
- Winstone, Ruth et al. *Energy Security, 2007*. Research paper 07/42, (<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2007/rp07-042.pdf>, Јун 29, 2008).
- Deutch, John. 2004. *Future United States Security Concerns*, MIT Joint Program on the Science and Policy of Global Change, Report No. 115. MIT, Cambridge. (http://mit.edu/globalchange/www/MITJPSPGC_Rpt115.pdf, September 5, 2008).
- Димитријевић, Душко. 2006. Суверенитет и међународно право. *Страни правни живот* 1-3: 51-63.
- European Environment Agency. 2006. *Energy and environment in the European Union*. Report No.8/2006.
- European Environment Agency. 2007. *Europe's Environment – The fourth assessment*. Copenhagen.
- Energy Charter Secretariat. 2004. *The Energy Charter Treaty and Related Documents*. Brussels.
- European Commission. 2011. *Commission Staff Working Paper, Analytical Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Commission Opinion on Serbia's application for membership of the European Union*. Brussels: SEC(2011) 1208.
- Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о сарадњи у области нафтне и гасне привреде. „Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 83/08.
- Исоски, Зорица и сар. 2007. Неки проблеми инвеститора у процедури процене

- утицаја на животну средину. У Зборник радова XV Научно – стручни скуп са међународним учешћем о природним вредностима и заштити животне средине „Еколошка истина”. Сокобања, 27-30.05.2007, стр. 441-44.
- Ковачевић, Александар и сар. 2008. *Енергетска заједница југоисточне Европе на делу*. Београд: Европски покрет у Србији; Косовски институт за политичка истраживања и развој, Freedom House.
- Лепотић-Ковачевић, Бранислава. 2007. Уговор о енергетској повељи као инструмент за сигурност инвестиција. *Право и привреда* 5-8: 293-303.
- Louka, Elli. 2006. *International Environmental Law*. Cambridge: Cambridge university press.
- Mallaby, Sebastian. 2006. *What Energy Security Really Means*. Washingtonpost, July 3, pp. A21. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/02/AR2006070200675.html>, August 8, 2008).
- Министарство животне средине и просторног планирања. 2008. *Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2007. годину*. Београд.
- Надић, Дарко. 2008. Принцип предострожности као базични принцип еколошке политике. *Годишњак Факултета политичких наука* 2(2): 159-70.
- OECD IEA. 2006. *Energy Policies of IEA Countries*. Paris.
- OECD. Nuclear Energy Agency. 2005. *Nuclear Energy Today*. Paris, pp. 41-49.
- SEPA – Serbian Environmental Protection Agency. 2007. Environment in Serbia – an indicator based review. Belgrade.
- Тодић, Драгољуб. 1997. Животна средина и међународна безбедност. *Југословенска ревија за међународно право* 2-3: 425-43.
- Тодић, Драгољуб. 2003. Процена утицаја на животну средину у праву Европске уније. *Европско законодавство* 6: 66-69.
- Тодић, Драгољуб. 2008а. *Савремена политика и право животне средине*. Београд: Мегатренд универзитет.
- Тодић, Драгољуб. 2008б. Енергетска безбедност и међународне интеграције Србије. *Правни живот* 9: 467-83.
- Тодић, Драгољуб. 2011а. *Водичи кроз ЕУ политике – Животна средина*. Београд: Европски покрет у Србији.
- Todić, Dragoljub. 2011b. Social and Environmental Issues Related to the Security in SEE Countries. In Montini, M., Bogdanovic, S. (ed). *Environmental Security in South – Eastern Europe*, 43-58. Springer Science + Business Media B.V.
- Тодић, Драгољуб, Вукасовић, Вид. 2003. *Еколошка криза у свету и одговор међународне заједнице (избор најзначајнијих међународних докумената и југословенских прописа)*. Београд: Савезни секретаријат за рад, здравство и социјално старање (Сектор за животну средину), Институт за међународну политику и привреду.
- Todić, Dragoljub, Vukasović, Vid. 2007. Regional Security and International Legal Regulation of Water Protection and Use – the case of Serbia. In *Energy and Environmental Challenges to Security*, edited by Stec, Stephen and Baraj Besnik, 141-56. AA Dordrecht: Springer.
- UN. 2012. “Rio + 20” UN Conference on Sustainable Development, *The Future We Want*. Submitted by the co-Chairs on behalf of the Bureau. http://www.uncsd2012.org/rio20/content/documents/370The%20Future%20We%20Want%2010Jan%20clean%20_no%20brackets.pdf
- UN. Economic Commission for Europe. 2006. *Emerging Energy Security Risks and Risk Mitigation: a Global Overview*. ECE/ENERGY/2006/2, 31 August 2006, pp. 2-3.
- UNEP. 2005. *Register of International Treaties and Other Agreements in the Field of the Environment*. UNEP/Env.Law/2005/3, Nairobi.

- UNEP. 2007. *UNEP Handbook for Drafting Laws on Energy Efficiency and Renewable Energy Resources*. Nairobi.
- UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change. 2008. *Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007*, FCCC/CP/2007/6/Add.1*.
<http://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>
- UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change. 2010. *Report of the Conference of the Parties on its fifteenth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009*, FCCC/CP/2009/11/Add.1.
<http://unfccc.int/resource/docs/2009/cop15/eng/11a01.pdf>
- UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change. 2011a. *Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010*, FCCC/CP/2010/7, FCCC/CP/2010/7/Add.1, FCCC/CP/2010/7/Add.2.
- UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change. 2011b. *Draft report of the Conference of the Parties on its seventeenth session*. Durban, 28 November to 9 December 2011, FCCC/CP/2011/L.1.
- UN treaty Series, Vol. 1040, I – 15664.
- Challenges to Energy Security. 2004. Economic Perspectives. An *Electronic Journal of the U.S. Department of State*.
http://photos.state.gov/libraries/korea/49271/dwoa_120909/ijee0504.pdf
- Commission of the European Communities. 2006. *A European strategy for sustainable, competitive and secure energy*. Commission Green Paper of 8 March 2006, (COM(2006)105 final).
- Commission of the European Communities. 2007. *An energy policy for Europe, 2007*. Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, [COM(2007) 1 final. Brussels.
- Yergin, Daniel. 2006. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs* 85(2): 69-82.

Drgoljub Todić, Duško Dimitrijević, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

ENERGY SECURITY IN INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Abstract

This paper analyses the relevant provisions of the Energy Charter Treaty, the Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects, the Convention on Nuclear Safety, and several environmental treaties which could be relevant for energy security issues, as well as the provisions of the Treaty establishing the Energy Community in Southeast Europe. It could be said that the notion of energy comprises different elements of security in the framework of sustainable development, but the security of supply has been particularly emphasized. Different issues related to energy security are raised in the context of a wider interpretation of the place and role of energy sector in the environmental field, and the contribution of that sector to the actual state of the environment. In this context, the issues of climate

change, the reduction of greenhouse gases, the improvement of energy efficiency and the development of alternative energy sources have predominated. Regulating the status of the Republic of Serbia in the relevant international environmental treaties contributes to improving its position in the field of energy security.

Key words: Energetics, Security, Environment, International Treaties, Status of The Republic of Serbia.